

Annona Nova

2010

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Kerényi Károly Szakkollégium

Pécs, 2011

Köszönjük a tanulmányokat lektoráló oktatók és kutatók lelkiismeretes munkáját:

Bertók Rózsa
Böhm Gábor
Guld Ádám
Kleiber Judit
Mándi Nikoletta
Medve Anna
Platthy István
Rosner Krisztina
Szabó Ádám

A kötet megjelenését támogatta:

PTE EHÖK

Pécsi Bölcsész

Oktatási Közalapítvány OKA-I-059

ISSN: 2061-4926

Felelős kiadó: Bagi Zsolt
Felelős szerkesztő: Vörös Dóra
Borítóterv: Vörös Zoltán, Glied Viktor
Borítófotó: Bihari Szilvia Anna

© A szerzők, 2011
© A szerkesztők, 2011
Minden jog fenntartva.

Tartalom

Dr. Jankovics László

Előszó

7

Theoria – Megismerés és tudás

Mátyási Róbert

„Minket csak úgy elfog a természet” –

Cselekvési normák, indokok, és vágyak viszonyáról

11

Zárdai István Zoltán

Analitikus cselekvésfilozófia, avagy mit tudhatunk meg cselekvéseinkről a nyelv által?

19

Praxis – Társadalom és művészet

Danilezsk Rita

A magyarul hallható film

31

Galambos Attila

Európa, mint dezertáló társadalom

43

Kornai Lilla

Beszédakadályozottak anyanyelvi nevelése integrált oktatásban

53

Lengyel Ibolya

Az orosz társadalom képe Fonvizin komédiáiban

69

Orbán Ida

Drogfüggés és felépülés családdinamikai megközelítése –

A másodfokú változás jelentősége

83

Szabó Ernő

Magánegyesületek temetkezési hozzájárulása Pannoniában

97

Szigeti Eszter

A homoszexualitás médiareprezentációja –

Összehasonlító mikroelemzés: index.hu vs. Company

113

Takács Bálint

Hová tűnnek a gyerekrajzok? –

A kifejezőkészség és a grafikus tevékenység motivációjának alakulása a fejlődés és az iskolai elvárások tükrében 129

Hermeneia – Értelmezés és megértés

Balassa Zsófia

Önreflexivitás a színházban – Párhuzamosság, játék 145

Komjáthy Zsuzsanna

A Kegyetlenség Színházának karcolatai 163

Márjánovics Diána

„Milyen faluba tévedhettem? Hát van itt valami kastély?” –
Franz Kafka A kastély című regénytöredékének hermetikussága 177

Tóth Viktória

Kréta kör történetek –
A nézői magatartás megváltozása Schilling Árpád rendezéseiben 195

Vörös Dóra

Az önéletrajzi dráma fogalma felé –
Arthur Miller A bűnbeesés után című drámáján keresztül 207

Európa, mint dezertáló társadalom

KÉSZÍTETTE: GALAMBOS ATTILA

Mikor reggel felkelek, az egész világba ébredek. Belelépek kínai papucsomba, megmosom fogamat egy belga cég által gyártott fogkrémmel, belekortyolok brazil kávémba, bekapcsolom japán számítógépet, amit Mexikóban szerteltek össze nekem szorgos gyerekezzek. A képernyőn keresztül belepillantok néhány ideológiába, talán néhány érvet el is teszek későbbre. Azután felszállok német biciklimre, és még csak délelőtt van. Hadi fejlesztések eredményeképpen e-maileket tudok küldeni az amerikai barátaimnak, akikkel Spanyolországban találkoztam, ahová repülővel két és fél óra értem oda. (Emlékszem mennyire szégyelltem magam a gép mérgeanyag kibocsájtása miatt, de a felhőket felülről látni leírhatatlan élmény volt.) Estére úgy bújok be francia párnám közé, hogy több kontinenssel, korosztállyal, nációval, társadalmi réteggel „találkoztam”, és még csak nem is tudok mindenkiről.

Nem én akartam az egész világot magamnak, kijárták előttem az utat: Timothy Brook szerint a Holland Kelet-indiai Társaság (VOC), a 17. század elején még olyan kis porfészkekbe is, mint Delft az egész világot hordta össze, különféle tárgyakba sűrítve. Vermeer ezért tudta úgy megfesteni a kínai porcelánokat, fekete szolgát, arab szőtteket, hogy soha ki sem mozdult Delftből (Brook, 2009).

Másfél évszázaddal később egy mindenkire érvényes morális parancs született olyasvalakitől, aki szinte soha nem hagyta el szülővárosát. Immanuel Kant az általa meghatározott erkölcsi szabálynak – amit kategorikus imperatívusznak nevezett – háromféle megfogalmazását adta, melyek egymásra épültek: a jó cselekedet dinamikus formájában a szabály iránymutatása szerint „cselekedj úgy, hogy akaratod maximája mindenkor egyszersmind általános törvényadás elveként érvényesülhessen” (Kant, 1998: 42). A kategorikus imperatívusz tartalmi meghatározása szerint „cselekedj úgy, hogy az emberiségre, mind a saját személyedben, mind bárki máséban mindenkor mint célra, sohasem mint pusztán eszközre legyen szükséged” (Kant, 1991: 62). A teljes meghatározás szerint pedig: „eszünkkel ... tudatában vagyunk egy olyan törvénynek, amelynek valamennyi maximánk alá van vetve úgy, mintha akaratunk által egyszersmind egy természeti rendnek is elő kell áll-

nia” (Kant, 1998: 58), vagyis „kérdézd meg magad, hogy a szándékodban álló cselekedetet, ha annak azon természet valamely törvénye szerint kelleme megtörténnie, amelynek te magad is része vagy, tudnád-e tényleg olyanok tekinteni, mint ami akaratom által lehetséges” (Kant, 1998: 86).

Ezek meghatározzák, hogyan lehet egy erkölcsi szempontból érett emberiségnek igazságos és fenntartható módon cselekednie: az individuumnak magának, mint morális lénynek, olyan közegben, ahol minden ember cél és nem eszköz, a természet törvényeit szem előtt tartva. Ez az individuum ma olyan globális struktúrában cselekszik, ahol nem csupán közvetlen környezetére van hatással, hanem az egész világra. A termékeket, amiket használunk (papucs, fogkrém, kávé, számítógép, bicikli), a világ másik felén állítják elő, az erőforrások, amiket használunk, nem csupán a mi levegőnket, vizeinket szennyeznek, hanem mindenkiét. Míg korábban a világ nem volt megtelve az emberi tevékenységgel, elvárható volt, hogy a környezet újratisztítsa magát. Boda Zsolt idézi Herman E. Daly-t, akit nagyapja még arra tanított, hogy a folyó egy mérőföld után megtisztul (Boda, 2004). Ma azonban ezt a tisztán tartást nekünk, aktívan tevékenykedő személyeknek kell garantálnunk.

A leírtak alapján, amikor a környezetre utalok, nem csupán a levegőről, a vízről, a fákról, a földről beszélek, hanem a teljes élő környezetről, benne az állatokról, az emberekről, a világunkról. A fenntarthatóság ideája, nem jelentheti csupán a szó szűkebb értelmében használt környezeti szempontokat, hiszen azok a tényezők, melyek kritizálhatóvá teszik a környezettel való viselkedésünket erkölcsi, állat- és emberjogi aggályokat is felvetnek. A libatömés vagy az ipari állattartás nem azért problémás, mert kulturális hagyományokkal nem indokolható, hanem azért, mert kegyetlen. A Brazíliából érkező banán (kávé, cipő, számítógép) nem azért kritizálható, mert a banán nem finom (a cipő nem kényelmes, stb.), hanem azért, mert amíg Európába (és Magyarországra) érkezik, ugyan a méreganyag kibocsájtás miatt okozott közvetlen környezetszennyezés is jelentős, de az ezeket előállító, éhbérért és szörnyű körülmények között dolgozó emberek sorsa is komoly problémát jelent.

Ez a rendszer, aminek mi ma már szinte csak az előnyeit élvezzük 1,2 milliárd embert tart extrém szegénységben, 852 milliót pedig éhezésben, akiknek a 60%-a Ázsiában él. Sen bebizonyította, hogy azok az emberek, akik nem tudják kielégíteni alapvető szükségleteiket az életben maradáshoz, akik alig jutnak hozzá egészségügyi ellátáshoz, azok más szabadság-

jogokat (politikai és polgári szabadságjogok, szabad helyváltoztatás joga) sem élvezhetnek (Sen, 2003). Az ilyen szintű összefüggések felismerése nélkülözhetetlen a kollektív cselekvés előmozdításához. Az a gazdasági mód, ami ma jellemzi az európai fogyasztói kultúra kielégítését, a kategorikus imperatívusz rendszerében súlyosan megbukott. Ha azt gondoljuk, hogy a jelenlegi gazdasági rendszer egyszersmind általános törvényadás elvének kell lennie, akkor támogatjuk a környezetszennyező és erőszakos előállítást és szállítást, úgy, hogy az embert nem célnak, hanem eszköznek tekintjük („csak” termelőknék), közben eltekintünk attól, hogy a természet törvényei szerint cselekedjünk.

A környezet és társadalom világméretű válságára intézményesített szinten már 1972-ben felhívták a figyelmet, egy Stockholmban megrendezett ENSZ konferencián.¹ A világszervezet, miután részletesebb vizsgálatot tartott ebben a témában, életre hívta a Környezet és Fejlődés Világbizottságot, melynek elnöke Gro Harlem Brundtland norvég politikusasszony volt. A bizottság 1987-ben megjelent, *Közös Jövők* című jelentése már tartalmazza a fenntartható fejlődés fogalmát, mely alapfogalommá vált például az ökológiai lábnyom mellett, az emberiség sorsáért aggódó diskurzusokban.² Azóta egyre intenzívebben próbálják felhívni társadalmunk figyelmét azokra a problémákra, melyek fenntartásban az életvitelünkkel szerepet játszunk.

2000-ben 189 ENSZ tagállam kötelezte el magát, hogy 2015-ig egy nyolc pontban megfogalmazott programot hajt végre. A tervzet neve *Millenniumi Fejlesztési Célok*.³ Az ENSZ döntése értelmében ezeket a célkitűzéseket a

¹ Kiss Ferenc: Fenntartható fejlődés, <http://www.nyf.hu/others/html/komyezettud/megujulo/Fenntarthato%20fejlodes/Fenntarthato%20fejlodes.html>

² A fenntartható fejlődés és az ökológiai lábnyom fogalmai: A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely biztosítani tudja a jelen szükségleteinek kielégítését anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációk lehetőségeit saját szükségleteik kielégítésére. A fogalom a fenntartható gazdasági, ökológiai és társadalmi fejlődést jelenti.

Az ökológiai lábnyom kifejezi, hogy adott technológiai fejlettség mellett egy emberi társadalomnak milyen mennyiségű földre, vízre és energiára van szüksége önmaga fenntartásához és a megtermelt hulladék elnyeléséhez, mindezt hektárban kifejezve. A fogalom William Rees és Mathis Wackernagel kanadai ökológusoktól származik (Wackernagel, Rees, 2001). Ez az érték kiszámítható egyes emberekre, csoportokra, régiókra, országokra vagy vállalkozásokra is.

³ Millenniumi Fejlesztési Célok: 1. A súlyos szegénység és éhínség leküzdése; 2. A mindenkire kiterjedő alapfokú oktatás; 3. A nemek közötti esélyegyenlőség előmozdítása 4. A gyermekhalandóság csökkentése; 5. Az anyák egészségének védelme, a gyermekágyi halálozás csökkentése; 6. A HIV/AIDS, a malária és egyéb betegségek leküzdése; 7. Fenntartható fejlődés környezeti szempontból; 8. A világ országainak együttműködése a fejlődés érdekében.

civilek bevonásával lehet megvalósítani. A példákat, a tervezeteket, a kiáltványokat, a konferenciákat vég nélkül lehet sorolni (bővebben: Galambos, 2009), amitől én most eltekintek, mert a megemlített két példa talán kellően rávilágít arra a tendenciára, hogy az európai társadalom elkezdett legalább beszélni a problémákról, és belátta, hogy azokat csak komoly áldozatok árán tudja megoldani.

A fenntarthatóság alapfeltétele, hogy újragondoljuk mostani életvitelünket (realizálunk), és aztán felépítünk egy újat (aktivizálunk).

Vajon mit tennénk akkor, ha állnánk a Balaton partján egy műanyag flakonnal a kezünkben, amiből kifogyott a palackozott víz, és sehol nem látnánk egy szemetest? Feltehetően mindannyian azt válaszolnánk, hogy inkább cipelnénk a kezünkben a flakont, amíg szemetest nem találunk, de tényleg így tennénk? James M. Buchanan szerint a San Diegó-i tengerpartot azért szemetelik össze az éppen ott strandoló emberek, mert az inkább érdekükben áll, akár szűken, akár tágan értelmezzük az érdek fogalmát. Nem azért szemetelnek, mert rosszindulatúak, vagy esetleg azért, mert nem tanították meg őket arra, hogy a szemetet eldobni nem szép dolog. A saját, szeméttől való megszabadulás magánköltsége a legtöbb esetben magasabb, mint a tengerpart külső képében megmutatkozó változás, amit a szemetelés eredményezne. A szeméthalmozásnak ez a spontán rendetlenségként történő leírása (a spontán rend analógiájára⁴), tökéletesen mutatja kultúránk és környezetünk kapcsolatát. Míg teleszemeteljük a világot flakonokkal, mérges gázokkal, addig a haszon mértékét maximalizálni próbáljuk, úgy, hogy azt gondoljuk, ez a végtelenségig lehetséges. A probléma mindössze ott van, hogy ez a fajta haszonmaximalizálás nem tarthat a végtelen felé, hiszen véges erőforrásokkal, lehetőségekkel rendelkezünk. Buchanan megoldásként azt ajánlotta, hogy a partot privatizálni kell, így a tulajdonosoknak érdekében áll a part tisztán tartása (Buchanan, 1992). De vajon mikor találjuk a tengerpartot (a világot) mocskosnak? Ha egy flakon van a parton, vagy ha tíz?

Az efféle problémákat szörítész-paradoxonoknak nevezzük (a görög szórosz, azaz kupac szó nyomán): tegyük fel, hogy egy homokkupacból elveszünk egyetlen homokszemet, akkor, ami marad, még tekinthető ho-

⁴ A spontán rend fogalmát Buchanan Adam Smith megfogalmazása alapján magyarázza, mely szerint a termelő nem azért állít elő termékeket, mert a fogyasztó érdekeit tartja szem előtt, hanem azért, mert a sajátjait, így kerül mindig megfelelő mennyiségű és minőségű termék a polcokra. Ezt az elképzelést, ahogy Smith láthatatlan kéz elméletét is egyre komolyabban kritizálják.

mokkupacnak. Ha homokszemek két csoportjában a szemcsék száma között mindössze egy az eltérés, akkor vagy mindkettő kupac, vagy egyik sem, azonban így ahhoz a konklúzióhoz jutunk, hogy homokszemek bármely összessége kupac, még az is, amely csupán egyetlen szemből áll (Sainsbury, 2002: 29-30).

A kupac paradoxon eredményét Buchanan példájába adaptálva azt az eredményt kapnánk, hogy már egyetlen flakon is szemetelésnek számít a tengerparton, azonban ez sajnos nem igaz. Egyetlen flakon talán fel sem tűnik senkinek, azonban ez nem válasz arra, hogy miért ne próbálhatnánk megakadályozni, hogy akár egyetlen szemétdarab is lehessen a parton. Nyilvánvaló, hogy a globális problémákról szóló vitákban homályosak azok a fogalmak, amikkel a problémákat próbáljuk leírni. Mit jelent az, hogy éhezés, szegénység, környezetszennyezés? Vagy a példáimban: mit jelent az, hogy a tengerpart szemetes? Az ilyen elmosódott határú kifejezések megoldására egy szemantikai (a szavak és világ kapcsolatát leíró) és egy episztemikus (ismeretink hiányosságára utaló) megoldás is kínálkozik, azonban én egy sokkal egyszerűbb megoldási javaslatot vázolok röviden: meg kell próbálni élesíteni a homályos kifejezéseket úgy, hogy meghatározzuk mikor kupac a kupac (a szemetes tengerpart) és mikor csupán homokszemek (tiszt a tengerpart). Annak elkerüléséért, hogy a felosztás pozitív extenziója (az a rész, ahol kupac már kupac, illetve szemetes a tengerpart) illetve negatív extenziója közötti rész, melyre sem nem igaz, sem nem hamis a kupac (szemetes) kifejezés (ez az ún. penumbra rész), tehát hogy a feloldás homályos részét élesíteni lehessen, érdemes meghatározni egy konkrét határt, ami fölött kupac a kupac, és ami alatt nem az (Sainsbury, 2002). Egy ilyen meghatározott vonal lokalizálhatóvá tehet problémákat, de érdemes ezt a határvonalat a minimum felé közelíteni, főleg, ha ökológiai problémákat próbálunk megoldani. A méreganyag kibocsájtás, a szemettermelés szintjét nem egy magas határértékben, hanem egy minimumhoz közelítő, dinamikusan csökkenthető határban érdemes megadni, hogy a fenntartható fejlődés realitássá válhasson. Egy flakon a tengerparton ugyan még nem nevezhető szemétnak, de morális szempontból mindenképp kifogásolható, hiszen bármikor szeméthalommá válhat. A fogalmaknak ez a homályossága lehet a magyarázat arra, hogy az emberek miért gondolják úgy, hogy ők semmit sem tehetnek a problémák megoldásáért, és Európa fenntartható fejlődéséért: egy szemétdarab (az enyém) még nem szemét, így én nem is vagyok hibáztatható a szemetes tengerpartért.

A környezeti és társadalmi problémák paradoxonokkal és játékelméleti módszerekkel való modellezése nem új keletű dolog. A játékelmélet mint tudomány elméleti megalapozása már a múlt század húszas éveiben elkezdődött Neumann János tanulmányaival. Az ötvenes években a korszak hangulatának megfelelően, elsősorban agresszív stratégiák kidolgozása zajlott, majd amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a társadalmi jelenségek értelmezése nem oldható meg zéró összegű játézmák⁵ eredményeként, a kooperatív stratégiák kerültek előtérbe. Garrett Hardin 1968-ban jelentette meg a *Közlegetők tragédiája* néven elhíresült tanulmányát, amivel az egyre égetőbb népességrobbanás problémáját akarta modellezni (Hankiss, 1979), bár a példa számos társadalmi konfliktusra, például Európa fenntarthatatlan fogyasztói attitűdjének vázolására is alkalmas.

Adva van egy falu határában egy legelő, ahol tíz gazda tíz tehene legel. Minden tehén egészséges, szép, kövér és mindegyik ugyanannyit nyom. Mivel meglehetősen jó hozamot hoznak a tehenek, az egyik gazda gondol egyet, és vesz egy másodikat is; így már tizenegy tehén van a legelőn, ami eredményeként mindegyik tehén kevesebb hozamot hoz, de annak a gazdának, akinek két tehene van több lesz a haszna. Természetesen példáját követni fogja a többi gazda is, mire annyi tehén lesz a legelőn, hogy egyik sem tud hozamot termelni, sőt, mivel elfogy a fű a legelőn, az összes tehén éhen pusztul, így a közösség is és a gazdák is veszíteni fognak haszon helyett. (Ha elnevezzük az egyik gazdát mondjuk Európának, a másikat Amerikának, akkor mondhatjuk, hogy Európa és Amerika nem egy tehenet terel ki a közös legelőre, hanem kettőt-hármat, míg az Ázsiának, vagy Afrikának hívott gazda, nem hogy tehenet nem tud a legelőre küldeni, de munkája csak a többi tehén etetésében merül ki.)

Hankiss az első gazda tettét *dezertáló stratégiának* tartja, ami nyilvánvaló tragédiához vezetett, szemben a kooperatív stratégiával. A dezertáló stratégia a kategorikus imperatívusz szabálya szerint, ha a legelőre kiterelt második tehén az általános törvényadás elve, akkor elvárható, hogy mindenki ezt az elvet kövesse, ami viszont nem tud természeti törvényként működni. A „közlegetőt” metaforának tekinthetjük, és érthetjük rajta azokat a közös kincseket, amikre az emberiségnek szüksége van a létfenntartáshoz: a tiszta levegő, a víz, a nyersanyagok, az energiaforrások.

⁵ A zéró összegű játézmákban az egyik fél, csak a másik rovására nyerhet, így ha nyer öt egységet, akkor a másik annyit veszít. A társadalmi gyakorlatban azonban a gyakori az is, hogy a két fél nemcsak egymástól, hanem egymással együttműködve külső forrásból is nyerhet.

Ötlettség civilizációnk történetét karriertörténetként leírni. Abban a pillanatban, amikor úgy 10000 évvel ezelőtt, a termékeny félholdnak nevezett térségben az emberek elkezdtek lemondani arról, hogy a természet törvényei szerint éljenek, és ahelyett saját és sajátos törvények szerint kezdtek el gazdálkodni, lassan, napról napra, lépésről lépésre eljutottunk oda, hogy a körülöttünk lévő természettől elvonatkoztatott, csúcstermelő és csúcsgyógyászó életünk fenntarthatatlanná vált, mivel a közlegelőre jóval több tehenet küldtünk, mint amennyit az el tud tartani.

Daniel Quinn a méltán híres Izmael-trilógiájának második részében a civilizációnk kezdetét jelentő mezőgazdasági formát totalitárius mezőgazdaságnak nevezi. Quinn állítása szerint létezik az etikának egy olyan formája, amit a bolygónkon az életközösségek gyakorolnak, és ami összefoglalva a következő: „vetélkedhetsz képességeid legjava szerint, de nem üldözheted a vetélytársaidat, nem semmisítheted meg a táplálékukat, illetve nem tagadhatod meg, hogy táplálékhoz jussanak”, azaz „vetélkedni szabad, de a hadviselés tilos” (Quinn, 2008: 263-264). Ez az etika megfelel a kategorikus imperatívusznak is, de mindezzel szemben nyilvánvaló, hogy civilizációnk célja, hogy a totalitárius mezőgazdaságot globális szinten kiterjessze, veszélyeztetve ezzel az összes többi civilizáció és életközösség létét.

Igaz, 10000 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy újra gondolkodni kezdjünk a természet és az ember kapcsolatáról, de mégis, az elmúlt 200 év ipari fejlődése volt az, ami nyilvánvalóvá tette, hogy fejlődésünk, a korábbi formában fenntarthatatlan.

A Magyarországon élő emberek gondolkodása a környezeti problémákról természetesen nem adható meg statisztikákban, de az nagyjából lokalizálható, hogy a többség nem tartja feladatának ezeknek a problémáknak a megoldását. 2008-2009-ben kutatást végeztem három olyan középiskolában, ahol a diákok egy hónapon keresztül dolgozták fel a szegénység világméretű problémáját kooperatív és projektmódszerekkel (a programról bővebben: Fonyódi, 2008). (Ahogy korábban bemutattam a világban zajló események, illetve a globális problémák nem választhatóak külön, megoldásuk egységes, holisztikus látásmódot igényel; az iskola program, melyről beszélek az idő rövideje miatt választotta a szegénység kérdést, kiemelve a többi közül.) Több mint száz gyereket kérdeztem meg, fele-fele arányban olyanokat, akik részt vettek a programban és olyanokat, akik nem, hogy mit gondolnak a világban zajló problémákról, és hogy ők mit tehetnek ezeknek megoldásáért. Az eredmények elszomorítóak voltak. A diákok közül a

legtöbbször, mindkét csoportban, úgy gondolták, hogy nem az ő feladatuk a globális problémák megoldása. Miközben ők maguk (mi magunk) vagyunk a környezetszennyezés, a világszegénység, a társadalmi problémák fenntartói, fogyasztási szokásaik miatt, megoldásként csak a kormányzati szintet látják lehetőségeknek. A kutatás során nyilvánvalóvá vált, hogy diákok olyan társadalmilag (legyen szó a családról, kortárs csoportokról, vagy magáról az iskola intézményéről) determinált módon gondolkodnak a világban zajló problémákról, melynek feloldása nem lehet egy rövid iskolai program feladata. A diákok egyáltalán nem érzékenyek a globális problémák iránt (ahogy szüleik és a tanárok sem), a tanárok pedig nem képesek ezt az érzékenységet mélyíteni.

A globalizáció a gyarmatosító nagyhatalmak terjeszkedésével kezdődő, napjainkban pedig az információk és a globális tőke szabad áramlásában kicsúcsosodó jelensége lehetővé teszi számunkra, hogy adatokat gyűjtünk azokról a termékekről, melyeket a mindennapi életben használunk, így megtudhatjuk, melyek háttérben lévő gazdasági manőverek kritizálhatóak (vö: Saul, 2005: 102-111). Már nagyon jól tudjuk, hogy a nagy, nemzetközi vállalatok, melyeknek egyetlen célja a részvényeseik nyereségének maximalizálása, olyan üzleti politikát folytatnak, ami nem vesz figyelembe sem környezeti, sem emberi jogi szempontokat. Az amerikai vállalatok, kihasználva az 1868. évi 14. amerikai alkotmány kiegészítést, jogi személyekként lépnek fel, így a személyes felelősségre vonás gyakorlatilag lehetetlen, ezért a fogyasztó felelőssége, hogy milyen termékek vásárlása mellett teszi le a voksát. Mivel a vállalatok jogi személyekként fogadtatták el magukat, Joel Bakan megvizsgálta a részvénytársaságok személyiségjegyeit (Bakan, 2004). Az eredmények szerint bizonyos vállalatok pszichopata örültekhez hasonlíthatnak a leginkább. A bevásárlóközpontokban kapható termékek legtöbbje ilyen cégektől való. Vég nélkül lehetne sorolni a rémtörténeteket, amiket a multinacionális cégekkel kapcsolatban lehet hallani, kezdve a környezetvédelem semmibe vételétől, rossz munkakörülményeken és nevetséges fizetéseken át, az emberi jogokkal kapcsolatos törvénytértéseken keresztül, a manipulációig. Ezek az információk, a globalizáció korában nyilvánosak, mindenki számára elérhetőek, a fogyasztói lehetőségekkel pedig megvonhatjuk a bizalmat azoktól a vállalatoktól, melyek működése fenntarthatatlan.

Fogyasztási szokásaink fenntarthatóságára számos életképes alternatíva létezik: megemlíthető a helyi szinten működő vállalkozások, vagy a nemzet-

közi szintérről, a Fair Trade, illetve ennek a ruhaiparra specializálódott változata, a Clean Clothes mozgalom támogatása. A fenntarthatóság eszméje, azaz, Kantot idézve újra, hogy cselekedetünk maximája egyszersem általános törvényadás elveként érvényesülhessen, személyes életünk minden pontján megnyilvánulhat, legyen szó kevesebb hústermék fogyasztásától, a tudatos autóhasználatról, ökoturizmusról vagy az energiatakarékosságról.

A fenntarthatóság fontosságát felismerő civil szervezetek az oktatásügybe is próbálják integrálni globális nevelésnek hívott programjukat. Magyarországon a HAND szervezet, több civil csoportot magába foglaló Globális Nevelés Munkacsoportja foglalkozik intenzíven ezzel a programmal (bővebben: Galambos, 2008).

Elképzelhető, hogy az a fogyasztó, aki mindennapi életét fenntartható módon éli, a személyes szférából kilépve társadalmi szinten is motiválva lesz arra, hogy személyes érdekein túl környezeti és társadalmi szempontokat is szem előtt tartson. Így talán a cégtulajdonos, a politikus, a kereskedő, de a tanár, vagy a termelő is, akin múlik, hogy milyen világban fogunk élni tíz év múlva, olyan döntéseket fog hozni, olyan megoldásokat támogatni, melyek az életet fenntarthatóvá teszik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bakan 2004	Bakan, Joel: <i>The Corporation</i> . Budapest, Független Média Kiadó, 2004.
Boda 2004	Boda Zsolt: <i>Globális ökopolitika</i> . Budapest, Helikon Kiadó, 2004.
Brook 2009	Brook, Timothy: <i>Vermeer kalapja</i> . Budapest, Európa Könyvkiadó, 2009.
Buchanan 1992	Buchanan, James M.: <i>Piac, állam, alkotmányosság</i> . Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1992.
Fonyódi 2008	Fonyódi Szabolcs: <i>Globális nevelés az iskolán belül és kívül</i> . Pécs, Zöld-Híd Alapítvány, 2008.
Galambos 2009	Galambos Attila: <i>A globális problémák oktatásának lehetőségei, metodológiája</i> . In.: <i>Pedagógusétika</i> , Pécs, ETHOSZ, 2009, 85-98. o.
Galambos 2008	Galambos Attila: <i>A szabadságra és autonómiára nevelés fontosságának elemzése</i> . In.: <i>Helikon Irodalomtudományi Szemle</i> , Budapest, Argumentum Kiadó, 2008/4, 626-644. old

- Hankiss 1979 Hankiss Elemér: *Társadalmi csapdák*. Budapest, Magvető Kiadó, 1979.
- Kant 1991 Kant, Immanuel: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése*. Budapest, Gondolat, 1991.
- Kant 1998 Kant, Immanuel: *A gyakorlati ész kritikája*. Szeged, Ictus, 1998.
- Sen 2003 Sen, Amartya: *A fejlődés mint szabadság*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2003.
- Sainsbury 2002 Sainsbury, R. M.: *Paradoxonok*. Budapest, Typotex Kiadó, 2002.
- Saul 2008 Saul, John Ralston: *The Collapse of Globalization*. London, Atlantic Books, 2005.
- Quinn 2008 Quinn, Daniel: *B története*. Budapest, Katalizátor Könyvkiadó, 2008.

HÁTTÉR

Millenniumi Fejlesztési Célok: <http://www.unis.unvienna.org/unis/hu/news/2005/MDGhung.html>

Ökológiai lábnyom: Mathis Wackernagel és William E. Rees: *Ökológiai lábnyomunk*. Budapest, Föld Napja Alapítvány, 2001.

Globális nevelés: HAND Globális nevelés munkacsoport: *Globális nevelés – ahogy mi csináljuk*. 2008

Fair Trade: <http://www.fairvilag.hu/>

Clean Clothes: <http://www.cleanclothes.org/>